

צורתם המורכבת של הדברים

הסופים, הזרם המיסטי של האסלאם, מבקשים לצלול אל נבכי התודעה ולהתחקות אחר דרכיו החמקמקות של האל. פרופ' שרה סבירי חוקרת את הגותם הקדומה ואת מנהגייהם זה עשרות שנים, ועדיין מגלה רבדים חדשים מעבר לאופק המילים | כתב וצילם: יותם יעקבסון

בהתחקותם אחר דרכיו החמקמקות של האל, נאנקים מעוצמת אהבתם וגעגועיהם אליו ונפעמים ממעשיו ומגילוייו. אחת לשבועיים, במפגשים שנערכים בביתה, קמים החברים הקדומים הללו לתחייה וכמו משוחחים על ענייניהם ותהפוכותיהם עם חברים בני זמננו המסתופפים סביב שרה ומבקשים להכיר את חבריה נטולי הזמן. חרף הדורות שחלפו, הם מוצאים נקודות השקה רבות ועמוקות בין חיפושיהם והגייהם היום ובין הגותם הקדומה של הסופים. הסלון הקטן של שרה מתרחב לפתע ומחבק את כולם.

משמעות החיים המיסטיים

את צעדיה הראשונים בשפה הערבית עשתה שרה כתלמידת תיכון בבית הספר הריאלי בחיפה אצל פרופ' מאיר יעקב קיסטר, ולימים גם למדה אצלו באוניברסיטה. בתום התואר הראשון ולקראת הולדת בתה פרשה מהלימודים, אבל בראשה כבר נרקם הקו שבין השפה הערבית להתעמקות בספרות הסופית. לימים, כששוב מצאה את עצמה באקדמיה, מימשה את החלטתה לצלול אל נבכי ההגות הסופית ולהתמסר למחקר, והפכה למומחית בעלת שם בתחום. מאז, מעידה שרה על עצמה, לא היה לה אפילו רגע אחד

השיח' הסופי אבו פלסטין בסח'נין קיבל את פנינו בזאוויה, אולם ההתכנסות הסופי, הצמוד למסגד גדול. לפני ניצב שולחן מתכת שגחלים לחשו עליו וביניהן הונח קנקן קפה מהביל. פרופ' שרה סבירי, שהזמינה אותי להצטרף אליה לביקור, הונחתה לשבת על מזרן דק בשולי האולם, ראשה מכוסה ברדיד וכולה האזנה. המילים קלחו מפיו של אבו פלסטין, מגובות בהבעות פנים ובתנועות חדות, בהרמת קול ובנפנופי ידיים. מבטי נדד ממנו אל שרה היושבת מולי, שבניגוד אלי הביטה בו בריכוז מוחלט. מלבדנו, האורחים, ישבו לפניו כארבעים גברים מקהל חסידי שונאספו כמדי ערב להתפלל עמו תפילת ערבית ואחריה לקיים את הד'כר, הטקס שנועד לזכירת האל, זה שבמהלכו המאמינים נושאים את שמו של האל ומחוללים. זה עשרות שנים שרה סבירי שקועה בעולמם של מחפשי הדרך הסופים ובדפי ההגות הכתובה שהנחילו לדורות הבאים ולנו בתוכם. היא מדברת באהבה על "חברים" בני המאה ה-9, ה-10, ה-13 וה-14, ובהם יושבי ערים ונוודים שנדדו במרחבים ובעיקר במדבריות שבין תורכיה, איראן, עיראק, מצרים, צפון אפריקה וחצי האי ערב. אלה גם אלה ביקשו לצלול אל נבכי התודעה

↑ שרה סבירי. "הצגת הסופיות כהפך של פונדמנטליזם היא שגויה ומזיקה" א שרה סבירי והשיח' הסופי אבו פלסטין בסח'נין

↑ מסגד סופי
בביישהיר, תורכיה

הללו הסופיות אינה ניצבת על בסיס איתן. החיים המיסטיים הם בנקודת החיבור של שני הצירים. "אחד המאמצים הגדולים, המהווים עבור הסופי התמודדות בלתי פוסקת, הוא לחבר את שני הצירים לכדי דרך חיים המאפשרת את קיומם של החיים הפנימיים בתוך החיים החיצוניים ולצדם", היא מסבירה.

לטעום מן הכירה הסופית

אחת הסיבות שהביאו אותה לערוך את האנתולוגיה "הסופים" – מפעל תרגום עצום שארך שנים – היתה הרצון לאפשר למתעניינים שאינם קוראים ערבית "לטעום מן הכירה הסופית". נראה כי השימוש במושגים "טעימה" ו"כירה" אינו מקרי. המעיין באנתולוגיה ימצא בה לא מעט מקורות שמוזכרים בהם מזון וארוחה. מזון מוזכר בהקשר לתאווה שצריך להתגבר עליה, וכן כדבר בסיסי שיש לחלוק אותו – עם בני החבורה הסופית, עם העניים ועם מי שחסר אותה. הארוחה היא גם המקום שבו נפגשים התלמידים עם המורה. כחלק מתפיסת הלימוד יש מי שמוזמן אל הסעודה ויש מי שמסולק ממנה בבושת פנים. יש גם מי שמוותר על מזונו כדי שאחר יאכל, ויש מי שהמורה אוסר עליו לאכול והוא נותר מתבונן ביתר הסועדים.

של חרטה או תסכול. מול עושרה וריבוי פניה של הסופיות, המסורת המיסטית המוסלמית, מעולם לא חשה שהיא דורכת במקום. תמיד יש משהו חדש מעבר לאופק המילים.

היא למדנית וקפדנית, אבל גם בעלת חיות אסוציאטיבית מתפרצת. נוקטת עמדה נחרצת אבל מסוגלת להודות בדיעה לא שלמה. היא פועלת בצניעות אבל זו אינה מסרסת יכולת ביטוי רהוטה ועשירה, והמאזין לה – רק מבקש לשמוע עוד. בתנועות ידיים רחבות שרה מתארת את מערך הצירים שנמצאים לדעתה בתשתית החיים הסופיים: ישנו ציר אנכי – קו המחבר בין נקודות תחתונות לנקודות עליונות, והוא קו החיבור בין האדם ובין אלוהיו. זהו ציר של אחד לאחד, הנמתח בין לבו של המאמין ובין האל, המכונה אצל הסופים "האהוב", "הרחמן", "האמת". את הציר הזה חותך ציר אופקי, אף הוא רחב פנים כמניפה, המסמן הן את התחנות שהסופי עובר בדרך הנודים הפנימיים שלו והן את חיי הגומלין שבין הפרט לסביבתו – משפחתו, חבריו, החברה שעמה הוא בא במגע, חפציו, נפשו וגם האגו שלו, שאת כוחו התאוותני הוא מתאמץ להכניע. לדעתה של שרה, בלי שני הצירים המצטלבים

תעודת זהות

שם: שרה סבירי
ארץ לידה: ישראל

מקצוע: מרצה, מתרגמת, מסאית
ספרים: בעברית, "הסופים: אנתולוגיה",
בהוצאת אוניברסיטת תל אביב
- ההוצאה לאור ומפה, ובהשתתפות
המפעל לתרגום ספרות מופת.
באנגלית, "The Taste of Hidden Things: Images on the Sufi Path, Inverness CA, 1997

מוטו: "מהשמים יורדים גשמי הברכה
אל האדמה, והאדמה מוציאה מיני
צמחים.

מהשמים יורד הדבר הזה אל אדמת
הלבבות;

הלבבות רוטטים, ומכל ידיעה היורדת
עליהם נובטים מיני צמחים [...]
הדבר הזה הוא מעבר לשכל; גבורה וכוח
של ממש, רצון וידע של האל עצמו."
(עבד אל-קאדר אל-ג'ילאני, בגדד,
המאה ה־12)

ד'כר, בביטול או בצמצום של עליות לרגל לקברי
קדושים סופים ולעתים גם בירידת כבודם של
השיח'ים הסופים.

שרה מניחה שהדבר קשור בשתי תופעות עיקריות:
הראשונה היא חדירת תפיסות חילוניות ומודרניות אל
עולם האסלאם. לדוגמה, פעולותיהם הקיצוניות של
אתאטורכ בתורכיה ושל אסד האב בסוריה נגד הסופים
שחיו בתחומי ריבונותם. השנייה, המתקיימת במקביל,
היא התחזקות המגמות הטהרניות, המבקשות לטהר
את האסלאם מכל מה שנתפס בעיני הדוגלים בהן
כספיח זר, שמקורותיו חיצוניים לאסלאם.

היפעמות שמחה להתפרץ

בערב המופלא ההוא בסח'נין הגיע הרגע שבו העור
נמתח על מסגרות התופים מעל להבות אש, בעת
שאנשי מסדרו של אבו פלסטין התרוממו ממקומם
והסתדרו במעגל גדול. האורות, למעט מנורה אחת,
כובו. קול תפילה מתייפח בקע מגרונו של גבר שהשיח'
הורה לו לשיר. כהד ענו אחריו תופים ומצלתיים.
אבו פלסטין הנחה את אנשיו ממרכז המעגל ואחר
כך משוליו ואלה החלו להתנועע בקצב הולך וגובר,
לשיר בקול ולחזור על שמותיו של האל. האווירה
נטענה באנרגיה שהפכה לאינטנסיבית יותר ויותר.
נדמה היה כאילו ההיפעמות מחכה להתפרץ, אך היא
נתונה לשליטתו של אבו פלסטין. בזה אחר זה הוא
הזמין את אנשיו לחולל במרכז המעגל. ריח הזיעה
התגבר והרוקדים במרכז התנועעו כעומדים ליפול.
בשלב מסוים סיים השיח' את הטקס, המעגל התפרק
והאורות הודלקו. הלבבות נותרו מתפעמים, חסרים
את הפורקן, מבקשים את האיחוד. בתום הטקס יצאנו
לדרכנו כשלבותנו הומים ובפינו אך שתיקה.

"טעימה" היא המושג השגור בפי הסופים כדי לבטא
את מה שבלשונו קרוי חוויה, התנסות ישירה.
"הסופיות פיתחה שפה שלמה של מושגים וביטויים
ייחודיים. את משמעויותיהם אי אפשר למצוא במילון,
ולכן גם היודעים ערבית על בורייה מתקשים להבין
את הטקסטים", מסבירה שרה. למשל, המילה "ווג'ד",
שמתארת את המצב שאליו מגיע הסופי דרך חוויה
החושפת אותו לעוצמת האל. בתרגומים לשפות
מערביות נוהגים לתרגם את המונח כאקסטזה, אבל
שרה בחרה להשתמש במילה "היפעמות". לדעתה אין
מדובר באקסטזה, שהיא מצב רגשי המנותק מהתודעה,
אלא בעוצמה רגשית שקשה להשתלט עליה. במילון
ערבי הגדרה זו לא בהכרח תימצא. כך גם לגבי המילה
"חאל", המתורגמת בדרך כלל "מצב". "בין הגדרה זו
לשימוש המעודן ורב הפנים שעושים בה הסופים,
שמתארים באמצעותה מגוון גדול של מצבי תודעה
ורגש, המרחק הוא אדיר", היא חושפת מקצת מקשיי
התרגום שעמם נאלצה להתמודד.

בתקופה שבה האסלאם מוצג כדת השטופה בטרור
קיצוני ואלים, עולה השאלה מהן עמדותיהם של
הסופים. בדרך כלל מקובל לומר שהסופים מתרגמים
את מצוות הג'יהאד כמלחמתו הפנימית של אדם
ביצורו הסוררים. שרה אינה ששה לדבר על כך, בעיקר
משום שהשאלה מורכבת, והתשובה עליה אינה
חד־ממדית. "אין לי כל כוונה להציג אסלאם מיופה
כפי שהיינו רוצים שיהיה, אלא להציג את הפן המיסטי
שבו, שהעשיר את חיי הן ברמה ערכית פנימית והן
ברמה מחקרית. הצגת הסופיות כהפך של פונדמנטליזם
היא שגויה ומזיקה. יש לראות את הדברים בצורתם
המורכבת ולא בהפשטה של שחור ולבן, טוב ורע".

היא מזכירה כי מאז ראשית המאה ה־20 ועד אמצע
המאה, פחות או יותר במקביל לעצמאות ישראל,
היתה הסופיות זרם מרכזי באסלאם. מאז, היא אומרת,
השתנו הדברים לא רק בארץ, אלא בעולם בכלל. כוחה
וחנה של הסופיות הלך ופחת בעולם המוסלמי, דבר
שבא לידי ביטוי בהפקת קיומם של כינוסים וטקסי

יותם יעקבסון - מורה דרך בארץ ולאורך נתיבי הסחר
הקדומים באסיה. מלמד ומרצה במוסדות שונים, כותב
ומצלם Yotam.jac@gmail.com